

Наплютото дете

ПСИХОЛОЗИ В ОБРАЗОВАНИЕТО · ВТОРНИК, 4 ФЕВРУАРИ 2020 Г. · 1 МИНУТА

В следващите редове споделяме наши мисли по повод случая с наплютото дете в училище от позицията ни на психолози в образованието, които посрещат ситуации на отношения между деца, между деца и възрастни, между възрастни, които често можем да определим като ситуации на ръба да преминат в действие. Нерядко е така.

Случката с учителката, която наредила на съучениците на един третокласник да го наплюят е показателна в много отношения. Ще се въздържим да я коментираме в нейната конкретика, а по-скоро ще открием някои системни проблеми на образователната система, които тя изважда на показ и с които ежедневно се сблъскваме като психолози в училище.

Децата и юношите често правят неща, които са тревожни, озадачаващи, странни или плашещи за възрастните. В училище, обаче същото рядко поражда въпроси за причините. Какво кара даден ученик да постъпи по определен начин? Каква е ролята на неговите съученици? Какво правят възрастните хора, които имат задачата да бъдат посредници в отношенията между децата? Тези въпроси са примерни и са важни от гледна точка на една основна функция на училищната институция да съумява да си дава сметка какво се случва и каква е ролята на различните участници в ситуацията? Тук от значение е и как се прави това, особено, когато се работи с децата под натиска на емоции и очаквания за неотложно действие от страна на възрастния. Ако целта е да се спре поведение, което противоречи на правилата, важно е първо да има действие, което да го прекъсне, да се направи опит ситуацията да се успокои и след това да се проучи. Често в училище, обаче не се случва така. Отговорите са реактивни и крайни. Възможно е никой да не обърне внимание. Възможно е и една ситуация между деца да бъде спряна с викове, крясъци и други подобни средства. Наказанията често са незабавни и плод на емоциите, които завладяват човек в този момент. Очевидното веднага води до извода, че дадено действие е напълно недопустимо, че еди кой си е виновен и че той трябва да бъде наказан. Няма разговор, няма думи, които да поставят пауза, да въведат дистанция, която да позволи да се вникне в тях. Има моментално преминаване в действие. Това означава, че е

налице силна тревога и човек се опитва да се справи с нея като прави нещо, което да го успокои в този момент, но изобщо не е сигурно, че то ще разреши дадена ситуация. Обикновено такива решения се опират на сигурни модели или поне на такива, които са общоприети в културата. „Око за око, зъб за зъб” - да изпиташ това, което си причинил на другия буквално е форма на социална справедливост, позната от най-ранния ни опит като човешки същества и в този смисъл най-примитивната. Да се постави същото като символично решение, през разговор, който да буди размисъл, е плод на еволюция в развитието на подходи за поставяне на мястото на другия, както например е идеята за възстановяване на моралната щета в отношенията между децата или изследване на причините, както би трябвало да бъде между ангажираните възрастни. Когато това не се случва, ситуацията се напруга още повече и се завърта кръгът на обвиненията, страстите за наказание за избавление от случилото се и постигане на възмездие. Това е особено голям проблем в училищната среда, защото показва на учениците, че не става въпрос за правила и следването им, което регулира отношенията, а за подчинение и повели. Този, който е по-силен и който притежава властта, той заповядва. Останалите изпълняват като моделът на отношения се предава по вертикала и по хоризонтала. Децата очакват някой да бъде наказан. Всеки очаква някой да бъде наказан. Обикновено на фокус е така нареченото неприемливо поведение на учениците.

Насилието по вертикала, когато е от учителя към учениците, е тема, по която не се говори много. То шокира, когато научим за неговите крайни проявления. Трябва да се запитаме, дали обаче не е масово, макар и в много по-прикрити форми и нюанси? Още повече, когато усилията са случилото се да се затваря между стените и правилниците на институцията, да не излиза навън, за да не подкопае успешния образ и идеалите.

В подобна ситуация всички са жертви.

И е важно преди да се раздават присъди и наказания, ситуацията да може да се обсъди. Защото е твърде вероятно много от участниците изобщо да не си дават сметка в какво се забъркват на живата сцена на сложните отношения деца и възрастни, а наблюдателите и слушателите да се идентифицират според субективния си опит с училището. Няма и не може да има безпристрастен.

В подобни ситуации често цялата мощ на държавните институции се стоварва върху един човек, който е нарочен за виновник.

По този начин се извършва своеобразен линч, което отново затвърждава сред учениците идеята че няма правила, а че просто по-силният раздава правосъдие и наказва, че законът се въплъщава от имащия власт.

Намесата на многобройни институции едва ли успокоява ръководството, учителите, учениците и техните родители. Ако всички те влязат в училище и продължават да говорят, разпитват и разследват даден случай е много вероятно да се стигне до повторно травмиране и увеличаване на неблагоприятните ефекти от него.

От друга страна, медийното отразяване просто като факти, без анализ, може да затвърди често срещаната идентификация сред учителите, че са жертви, че учениците правят каквото си искат, че родителите нехаят или са вдигнали ръце, а учителите трябва да търпят. Обикновено виждаме единствено крайни реакции - или репресия, или пълна пасивност. В средата на социалните мрежи те стигат до илюзорно свързване на хората в преживяването им, псевдо утеха, в която се чува само ехото от собствения глас, както казва Бауман за нарушения диалог и връзки.

Всичко това ни показва, че проблемът е системен, а не се ограничава до конкретния случай. Нито се решава чрез спускане “отгоре” на конкретни стъпки. За съжаление държавата, ако си даде сметка за сложната картина на отношенията в училище, вероятно решението, което ще намери е да увеличи още повече административната тежест и репресия спрямо учителите. Например, като възроди старата идея за психиатрични прегледи, парадоксално, като форма на грижа. Може да не си виновен, а да бъдеш извинен по “уважителни причини”.

Чрез този кратък текст се опитваме да очертаем параметрите на процес - как този казус тръгва от една случка между ученици, в която са налице определени притеснителни елементи. Нейните измерения стават много обезпокоителни чрез изключително непропорционалната интервенция на един възрастен, която достига до тормоз и унижение. Фактът, че този възрастен е отличен сред останалите с посочената си за пример практика, ни кара да си мислим колко самотен вероятно се чувства той, на фона на нарастващите очаквания към него и по-малките възможности къде да може да адресира трудностите си.

Къде и с кого един учител може да говори за трудностите си с децата?

Останалите хипотези, които формулирахме могат да бъдат повод за продължаване на размисъла и на разговора. Защото именно по този начин насилието се репродуцира в институцията, върти се в кръг и циркулира из цялата образователна система, както и обществото го подкрепя.

Някои от учениците не са изпълнили исканото от тях, обаче. Други са свели поглед. А едно момиче е разказало урока вкъщи.

P.S.

Когато написахме текста, за да бъде публикуван в един от “родителските сайтове” се оказа, че родителите имат очакване за “конкретни стъпки”, които да водят до решения в подобни ситуации. Сякаш не стига наредбата с регламенти за дуета на тоягата и моркова, Механизма за противодействие на тормоза и насилието в образователните институции с п о д р о б е н а л г о р и т ъ м и специална, актуализирана във втората му версия, рубрика “Насилие над дете от възрастен” с насоки и стъпки за работа при “дете в риск”, инструкцията за мерки при инциденти от март 2017-та, инструкцията за мерки при инциденти за взаимодействие между образователната и социалната система от 2019-та. Етичен кодекс на работещите с деца.

Нито едно умение за работа с деца не се добива лесно, с едnodневни обучения или пък с изпълняване на конкретни мерки и стъпки. Няма универсални конкретни мерки приложими за всяка ситуация. Има конкретно дете. Изисква се натрупване на опит, заедно с непрекъсната възможност за поддържаща квалификация и супервизия. Изисква се отваряне на сцена, на която да могат хората да развиват и съхранят способността си да общуват професионално и заедно да търсят решения за трудните моменти в срещите си с децата, в условия на професионална мрежа и среда.

Ангел Ангелов, Анет Маринова